

Přehled literatury

PRVNÍ ROČNÍK

STAROVĚK (3 500 p.n.l. - 500 n. l.)

* nejstarší dílo světové literatury – **EPOS O GILGAMEŠOVI** (17. st. p. n.l., Mezopotámie, G. hledá nesmrtelnost – hradby města, nesmrtelnost získává činy)

* hebrejská literatura – **BIBLE** – *Starý zákon* (Genesis, Exodus...), *Nový zákon* (řecky, čtyři evangelia – Ježíš Kristus..., Zjevení sv. Jana - apokalypsa)

* **řecká literatura** – básník **HOMÉR** – eposy *Ilias* (trojská válka, lest s koněm), *Odyssea* – návrat na rodnou Ithaku (sirény, Kyklop, věrná Penelope čeká 20 let)

❖ **Ezop** – *bajky*

drama – tragédie – **SOFOKLES** – *Král Oidipus* (O. zabil svého otce a matku si vzal za manželku), *Antigona* (král Kreon, dva bratři – jeden v nepřátelském vojsku, oba zabiti, zakázáno „nepřítele“ pohřbit, zákony morálky jsou důležitější než zákony vládců),

filozofie – Sokrates, Platon, Aristoteles (tři jednoty dramatického díla – místa, děje, času)

* **římská literatura** – básník **OVIDIUS** – *Umění milovat* (jak si získat lásku), *Proměny* (Daidalos a Ikaros - mytologie), vyhnanství

STŘEDOVĚK (5. - 15. st.)

Literatura ovlivněna náboženským pohledem na svět, zpravidla se člení na dva základní proudy, na literaturu duchovní a světskou.

- duchovní [lyrika](#) (modlitby, duchovní písně soustředěné do kancionálů - zpěvníků)
- duchovní [epika](#) (legendy)
- duchovní [drama](#) (biblické hry)
- světská lyrika (dvorská; milostné písně)
- světská epika (eposy hrdinské, rytířské, cestopisy, kroniky)
- světské drama (interludia - mezihry, frašky)

Evropa

* středověký hrdinský epos, francouzský - **PÍSEŇ O ROLANDOVI** (oslava rytíře a jeho ctností), keltský *Tristan a Izolda*

Písemnictví na našem území

a) **staroslověnské** **Konstantin a Metoděj**, příchod 863 – *PROGLAS* – veršovaná předmluva k evangeliu, právo na bohoslužby v mateřském jazyce

b) **latinské** - **KRISTIÁNOVA LEGENDA** (Život a umučení sv. Václava a jeho babičky Ludmily)

* **Kosmas** – **KRONIKA ČESKÁ** - (historicky cenná, do roku 1125)

c) české

přelom 10. a 11. století

❖ **Hospodine, pomiluj ny**

přelom 13. a 14. století

DALIMILOVA KRONIKA (neznámý autor nižší šlechtic, vlastenectví – raději za ženu českou selku než německou císařovnu),

ALEXANDREIS (neznámý autor vyšší šlechtic, Aristotelovy rady Alex., zřejmě Přemysl Otakar II.)

* Doba Karlova (14.st.)

MASTIČKÁŘ – drama (fraška, 3 Marie chtěly balzamovat Kristovo tělo...)

❖ *žakovská poezie* **Podkoní a žák**

* **Jan Hus** – *KNÍŽKY O SVATOKUPECTVÍ* (kritika církve), *O PRAVOPISE ČESKÉM* (zjednodušení pravopisu – diakritický, nabodeníčka...)

husitská literatura – kázání, traktáty, duchovní písně

HUMANISMUS A RENESANCE (14. - 16. st.)

humanismus - svobodný rozvoj lidské osobnosti, humánní = lidský

renesance = znovuzrození obrození antických ideálů, poznání, vzdělání

Itálie

Giovanni Boccaccio – *DEKAMERON* – (100 novel, 10 lidí, 10 dnů, převažují milostné příběhy)

Francesco Petrarca – *Sonety Lauře* (4-4-3-3)

Dante Alighieri – *Božská komedie* (Peklo, Očistec – průvodce Vergilius, Ráj)

Francie

Francois Villon – první „prokletý básník“ dílo - *Závěť* (*Velký testament*)

Španělsko

Miguel de Cervantes y Saavedra – *DŮMYSLNÝ RYTÍŘ DON QUIJOTE DE LA MANCHA* (román, rytíř smutné postavy, chce obnovit slávu a ctnosti rytířstva)

Anglie

William Shakespeare – tragédie *ROMEO A JULIE* (R. Montek, J. Kapuletová, znepřátelené rody, za svoji lásku zaplatí svými životy), *HAMLET*, *KRALEVIC DÁNSKÝ* (pomstít vraždu otce, předstírá šílenství, umírá), *OTHELLO*, *KRÁL LEAR*

komedie *ZKROCENÍ ZLÉ ŽENY*, *SEN NOCI SVATOJÁNSKÉ*

Český humanismus

Literatura psaná latinsky a česky

Jan Blahoslav přeložil Nový zákon – podnět k překladu celé Bible – *BIBLE KRALICKÁ* – přeložila Jednota bratrská

Daniel Adam z Veleslavína – vydavatelství Melantrich – vysoká úroveň jazyka (národní obrození)

Václav Hájek z Libočan – Kronika česká (od příchodu Čechů po r. 1526 až do doby korunovace Ferdinanda I., není příliš historicky přesná)

BAROKO (17. – 18. st.)

* tíhnutí k náboženské mystice, upnutí se k bohu

Jan Amos Komenský – *LABYRINT SVĚTA A RÁJ SRDCE* (filosofické dílo, alegorická skladba, autorova pout' světem), *VELKÁ DIDAKTIKA*, *ORBIS PICTUS* (pedagogická díla), vzdělávání všichni bez rozdílu pohlaví a sociálního postavení, když budou všichni vzdělání, nebude se válčit

Bedřich Bridel – jezuita, *Co Bůh? Člověk?* - latinsky

KLASICISMUS (17. - 18. st.)

* pevný systém estetických pravidel a norem (návrat k antice - zákony dramatu)

Francie

Molière – drama – komedie – *LAKOMEC* – (Harpagon je pro peníze schopen udělat cokoli), *TARTUFFE*, *ZDRAVÝ NEMOCNÝ*

OSVÍCENSTVÍ (17. - 18. st.)

* kladen důraz na rozum (racionalismus), svoboda vědeckého bádání

Francie

ENCYKLOPEDISTÉ – (vydali francouzskou *Encyklopedii* - veškeré znalosti vědy, techniky, umění)

Voltaire - *Candide*

J.- J. Rousseau (*Emil*; člověk se rodí dobrý, teprve společnost ho kazí)

Anglie – dobrodružná literatura

Daniel Defoe – *Robinson Crusoe*

Jonathan Swift – *Gulliverovy cesty*

PREROMANTISMUS (18. st.)

* důraz kladen na city – „předromantismus“, děj se často odehrává na osamělých místech, hřbitovech

Německo

Johann Wolfgang Goethe – *FAUST* – (veršovaná tragédie, v touze po poznání prodal duši d'áblu, smysl života nachází v pomoci lidem)

DRUHÝ ROČNÍK

NÁRODNÍ OBROZENÍ

- osvícenské myšlenky z Francie v poslední čtvrtině 18. stol.

-> utváření národního povědomí = vznik českého národního hnutí

- proces trval až do pol. 19. stol.

1. ETAPA = obranná fáze (přelom 18./19. st)

Josef Dobrovský (1753-1829)

Dějiny české řeči a literatury – v závěru pochybnosti o budoucnosti češtiny; nadšen úrovní v minulosti, hlavně dobou veleslavínskou

Německo-český slovník – 2 díly

všechna díla psána latinsky nebo německy – čeština nebyla schopna vědeckého vyjadřování,

DIVADLA

Divadlo v Kotcích – uvedena první česká hra

Bouda = první české divadlo (na Koňském trhu – dnešní Václavské náměstí)

Václav Matěj Kramerius - vydavatel, vlastník knihkupectví a nakladatelství Česká expedice

2. ETAPA (počátek 19. stol.)

vyšší cíle – rovnoprávné začlenění české kultury i vědy do evropského kontextu

Josef Jungmann

Slovník česko-německý – životní dílo, rozšíření slovní zásoby

* novotvary, slova ze slovanských jazyků, stará slova

František Palacký – historik, nejlepší období husitství (rozmach národního hnutí)

RUKOPISY

1817 – nález **Rukopisu královédvorského**

- považováno za zlomek díla ze 13. století

Rukopis zelenohorský

- údajně z 10. století, nalezený na zámku Zelená Hora u Nepomuku

- nepravost dokázána v 80. letech 19. století

Václav Hanka, Josef Linda – padělatelé

3. ETAPA (polovina 19. st. – do 1848)

František Ladislav Čelakovský – ohlasová poezie, *Ohlas písní českých* (první česká umělá balada *Toman a lesní panna*), *Ohlas písní ruských* (bohatýři)

Božena Němcová – sběratelská činnost (pohádky), *Babička*, *V zámku a podzámčí*

Karel Havlíček Borovský – lyricko-epické skladby *Tyrolské elegie* (Brixen), *Král Lávrova* (stará irská pohádka), *Křest sv. Vladimíra* (je jedno jakou církev, hlavně ať drží v poslušnosti poddané) *epigramy*

(K. H. Mácha, K. J. Erben, J. K. Tyl – viz romantismus)

ROMANTISMUS

* **1. pol. 19. stol.** Anglie, Francie, Rusko

* individualismus, citovost, subjektivita, fantazie

* obdiv k minulosti, lidové slovesnosti, exotice a nespoutané přírodě

* hl. hrdina často splývá s autorem, je výjimečný, osamělý, dopouští se protispolečenských činů (revoluční romantismus)

* hrdinova láska nešťastná a nenaplněná – nedostupná (zadaná, mrtvá), hrdina nemiluje skutečnou ženu, ale představu, kterou si o ní vytvořil

* **Anglie** – **G.G. Byron** *Childe Haroldova pout'*

P. B. Shelley

W. Scott *Ivanhoe* (historický román)

Jane Austenová *Pýcha a předsudek*

Francie – **V. Hugo** *Chrám Matky Boží v Paříži* (Esmeralda, Quasimodo), *Bídníci* (Jean Valjean),

Jules Verne – dobrodružná literatura – předchůdce vědecko-fantastické literatury, *Dva roky prázdnin*, *Cesta kolem světa za osmdesát dní*

A. Dumas *Tři mušketýři*, *Hrabě Monte Cristo*

Rusko – **A. S. Puškin** *Evžen Oněgin* – typ zbytečného člověka,

M. J. Lermontov

USA – **E. A. Poe** *Havran* (symbol smrti), *Jáma a kyvadlo* (horory)

ČECHY

K. H. Mácha *Máj* (4 zpěvy, 2 intermezza, Vilém zabíjí svůdce své milé Jarmily, popraven)

K. J. Erben *Kytice* (balady)

J. K. Tyl *Strakonický dudák* (báchorka), *Fidlovačka* (Kde domov můj)

REALISMUS

*** 2. pol. 19. stol.**

- * pravdivé zobrazení společnosti bez příkras
- * typizace (na jednotlivém zobrazeno obecné – např. chudoba)
- * historická konkrétnost
- * rozvoj románu (hlavní hrdina se vyvíjí)

Anglie – **Ch. Dickens** *Kronika Pickwickova klubu* (humoristický román), *Oliver Twist* (dětské hrdinové, nešťastné dětství – autobiografie)

Francie – **H. de Balzac** cyklus *Lidská komedie* – *Otec Goriot*

G. Flaubert *Paní Bovaryová* (bovarismus – útěk z reálného života do světa iluzí a představ)

Stendhal – *Červený a černý*

Guy de Maupassant – *Kulička* (prostitutka, ale vlastenka)

Rusko – **N. V. Gogol** *Mrtvé duše* (román), *Revizor* (drama, Chlestakov)

L. N. Tolstoj *Vojna a mír* (válka proti Napoleonovi), *Anna Kareninová*

F. M. Dostojevskij *Zločin a trest* (Raskolnikov),

A. P. Čechov dramatik - *Tři sestry*

Norsko – **H. Ibsen** dramatik

Polsko – H. Sienkiewicz - *Quo vadis* (historická próza)

USA – Mark Twain - *Dobrodružství Toma Sawyera*

NATURALISMUS

- * krajní směr realismu
- * tabuizovaná témata – umírání, alkoholismus, sex
- * determinismus – člověk je předurčen dědičností a prostředím

E. Zola *Zabiják* (alkohol) NATURALISMUS

Čechy – **A. Jirásek** *Proti všem, Temno, F. L. Věk* (historická próza)

K. V. Rais - *Zapadlí vlastenci* (venkov)

Realistické drama – konec 19. století **A. a V. Mrštíkové** *Maryša* (vnucený sňatek kvůli penězům), L. Stroupežnický - *Naši furianti*, G. Preissová - *Gazdina roba*

MÁJOVCI, RUCHOVCI, LUMÍROVCI

a) májovci

název májovci odvozujeme od almanachu Máj, kterým se společně představila mladá generace básníků a prozaiků roku 1858, veřejně se tak přihlásila i k odkazu K. H. Máchy

snaha o zobrazení skutečnosti (realismus) lidovost (tvorba pro lid a o něm)

Jan Neruda (1834–1891)

poezie -

Hřbitovní kvítí (1858)

- vyjádření zklamání a světobolu; chmurné verše; nebyla přijata kritikou, ani přáteli

Písně kosmické - o vztahu člověka a kosmu, vliv vědeckých poznatků a technického pokroku;

próza -

Povídky malostranské (1878)

- vrcholný soubor; o životě Malé Strany z dob Nerudova mládí; idyla, ve skutečnosti tragické události; tón vážný i humorný

redaktor Národních listů; psal fejetony

Vítězslav Hálek (1835-1874)

Večerní písně – básně,

Muzikantská Liduška - vesnická povídka

Karolína Světlá (1830-1899)

příznačný rys její tvorby - ušlechtilé a obětavé ženské hrdinky; povinnost má přednost před láskou (*Kříž u potoka*)

Jakub Arbes (1840-1914)

romaneto - prozaický literární žánr; nevelké rozsahem, dramatický děj směřující k výrazné pointě; hlavní myšlenkou romaneta bývá rozpor mezi tajemnými jevy a jejich vědeckým vysvětlením; (Newtonův mozek)

b) ruchovci (tzv. škola národní)

jméno podle almanachu Ruch, kolem kterého se sdružili

program: návaznost na národní obrození

myšlenka slovanské vzájemnosti

Svatopluk Čech (1846–1908)

Pravý výlet pana Broučka do Měsíce

- zesměšnění a útoky na české měšťáctví

Nový epochální výlet pana Broučka, tentokráte do XV. století

- pan Brouček se v opileckém snu dostane do husitské Prahy, o jeho osudu má rozhodnout Jan Žižka; kontrast prospěchářství, zbabělosti, bezcharakternosti a falešného vlastenectví pana Broučka se statečností a odhodláním husitů

Eliška Krásnohorská - libreta (pro B. Smetanu)

J. V. Sládek

c) lumírovci (tzv. škola kosmopolitní)

jméno podle časopisu Lumír

úsilí povznést českou literaturu na světovou úroveň (překlady světové literatury)

požadavky umělecké svobody a čistého umění

Josef Václav Sládek (1845–1912)

tematika venkova = i **ruchovec** - *Selské písně a české znělky* (znělka = sonet)

Jaroslav Vrchlický (1853–1912)

Zlomky epopeje

- chtěl zachytit vývoj lidstva od začátku; sbírka epických básní;

drama - *Noc na Karlštejně* (komedie, zákaz žen na Karlštejně)

TŘETÍ ROČNÍK

civilismus – oslava výtvarných věd a techniky

USA – **Walt Whitman** – *Stébla trávy* (tvůrce VOLNÉHO VERŠE)

Prokletí básníci

* skupina **francouzských** autorů ovlivněných impresionismem, symbolismem i dekadencí, poslední třetina 19. století

* chtěli šokovat tehdejší měšťáckou společnost svým dílem i životním stylem

* **Ch. Baudelaire** *Květy zla* (báseň *Zdechlina* – hledají krásu v ošklivosti)

* P. Verlaine

* A. Rimbaud - *Opilý koráb*

Impresionismus

* **konec 19. stol.**, vznik ve Francii

* snaha zachytit prchavost okamžiku, okamžitý dojem

* nejvíce se uplatnil ve výtvarném umění

* **Čechy** – **A. Sova** *Květy intimních nálad*

Symbolismus

* **konec 19. stol.**, vznik ve Francii

* pomocí konkrétních symbolů vyjádření abstraktních pojmů, myšlenek, nálad

* **Čechy** – **O. Březina** *Světání na západě*

Dekadence

* **konec 19. stol.**

* opovrhování společností

* hledání krásy v ošklivosti

* pocity únavy, malátnosti, marnosti

Anglie – **Oscar Wilde** - *Jak je důležité mít Filipa* (konverzační drama), *Obraz Doriana Graye*

* **Čechy** – K. Hlaváček

* **manifest České moderny** - J. S. Machar, A. Sova, O. Březina, K. Hlaváček - 1895 – požadavek individualismu a kontaktu s evropskou kulturou (český impresionismus, symbolismus, dekadence)

Protispolečenská buřiči

* generace mladých českých spisovatelů na **poč. 20. stol.**

* odpor k měšťácké společnosti, příklon k anarchismu

* časopis Nový kult

* **S. K. Neumann** básnické sbírky - *Kniha lesů, vod a strání, Rudé zpěvy* (proletářská poezie)

- **F. Šrámek** poezie - *Modrý a rudý* (antimilitarismus), román *Stříbrný vítr* (vliv vitalismu)
- **V. Dyk** *Krysař* (próza), *Válečná tetralogie* (poezie)

Petr Bezruč – sociální balady (*Slezské písně*); bard (mluvčí) slezského lidu;

* František Gellner – *Po nás ať přijde potopa!* (poezie)

Meziválečná literatura (Čechy)

a) POEZIE

proletářská poezie

* znaky – agituje, přesvědčuje o nastolení nového, spravedlivého společenského řádu, mnohdy formou revolučního boje; častý námět = dělnictvo jako budovatel nové společnosti a jeho neutěšená sociální situace

* **Jiří Wolker** – *Těžká hodina* (Balada o nenarozeném dítěti) – sociální balady, polytematická báseň *Svatý Kopeček*

poetismus

* rozvíjel se výhradně v českém kulturním prostředí – Devětsil; 20. léta 20. století

* apolitičnost

* znaky – optimismus, hravost, radost, smyslové opojení, inspirace lidovou zábavou (cirkus, varieté, kino, exotika)

❖ **Vítězslav Nezval** *Pantomima, Abeceda, Edison*

❖ **Jaroslav Seifert** - *Na vlnách TSF, Slavík zpívá špatně*, **1984** – Nobelova cena za literaturu

surrealismus

- * vychází z učení Sigmunda Freuda (psychoanalýza)
- * cílem bylo osvobození mysli od rozumové kontroly, zdůraznění podvědomí, uvolnění emocionality;
- * inspirace halucinacemi, sny; záliba v bizarnosti, hrůze, šílenství
- * základní literární prostředky = automatický text a volný verš
- * **Vítězslav Nezval** *Žena v množném čísle*

Katolická poezie – Jan Zahradníček, Jakub Deml

Básníci mimo literární skupiny a programy

- ❖ **František Hrubín** *Romance pro křídlovku* – na rozhraní poezie a prózy
- ❖ **František Halas** – meditativní pesimistická poezie
- ❖ **Vladimír Holan** – hledání smyslu života – *Noc s Hamletem*

b) PRÓZA

vliv 1. světové války

- * **legionářská literatura** – Josef Kopta, Rudolf Medek (zachytit hrůzy války)

Jaroslav Hašek - *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* (**NE** legionářská lit.)

poetismus v próze **Vladislav Vančura** - *Rozmarné léto* („Tento způsob léta zdá se poněkud nešťastným.“), *Markéta Lazarová* (historické dílo)

Karel Čapek – román *Krakatit* (hrozba vědeckotechnického pokroku); protiválečný román – *Válka s mlouky*, drama – *Matka*, *RUR* (slovo robot), *Bílá nemoc*

Ivan Olbracht – inspirace na Podkarpatské Rusi – *Nikola Šuhaj loupežník*; *Golet v údolí* – (povídka *O smutných očích Hany Karadžičové*)

Jaroslav Havlíček – psychologický román (*Petrolejové lampy*)

Franz Kafka – německy píšící spisovatel židovského původu, narozen v Praze; většina děl vyšla posmrtně díky Maxi Brodovi (*Proměna*, *Zámek*, *Proces*)

Ruralismus (katolická próza)

* ústředním bodem byla vesnická tematika, vliv náboženství na život

Jaroslav Durych

c) DRAMA

* **Osvobozené divadlo** – **Voskovec a Werich**, J. Ježek; forbíny (předscény) s improvizovanými dialogy na aktuální téma (hrozba fašismu – revue Caesar)

Světová meziválečná literatura

a) POEZIE

impresionismus, symbolismus,

vitalismus

* umělecký směr, který oslavuje život, radost z drobností a krásy světa

* vznikl jako reakce na hrozné zkušenosti vojáků v první světové válce

futurismus

* znaky – snaha odpoutat se od tradice, hledí do budoucnosti; nekriticky uctívá moderní civilizaci

* v literatuře se mluví o „osvobození slov“ – slova bez gramatických pravidel; věty bez interpunkce

* Itálie – futuristé se přidali k Mussoliniho fašistům

kubofuturismus

* kaligramy = obrazové básně – báseň, jejíž písmena nebo celá slova a verše jsou uspořádána typograficky do obrazce, který vyjadřuje téma básně samotné

* **G. Apollinaire** – *Kaligramy* (obrazové básně), *Alkohol - polytematické básně* (spontánní proud představ, skutečnost zachycena z několika pohledů, není interpunkce)

dadaismus

* znaky – slova se opravdu „osvobodila“ – př. text se rozstříhá na slova, ta se vloží do klobouku a náhodně se vytahují a řadí se za sebe

b) PRÓZA

* **ztracená generace** - označení amerických spisovatelů (vlastně celé jedné generace mužů) poznamenaných účastí v první světové válce a následnou neschopností začlenit se do společnosti;

Ernest Hemingway

USA

- ❖ **John Steinbeck** – *O myších a lidech*
- ❖ **Ernest Hemingway** – *Sbohem, armádo* (1. sv. válka), *Komu zvoní hrana*, novela - *Stařec a moře*
- ❖ **Francis Scott Fitzgerald** – *Velký Gatsby*

Rusko

- ❖ **Boris Pasternak** – *Doktor Živago*
- ❖ **Michail Bulgakov** – *Mistr a Markétka*

Německo

- ❖ **Thomas Mann** – *Buddenbrookovi*, *Josef a bratři jeho*
- ❖ **Heinrich Mann** – *Profesor Neřád*
- ❖ **Erich Maria Remarque** – *Na západní frontě klid* (protiválečný román), *Cesta zpátky*, *Tři kamarádi*

Francie

- ❖ **Romain Rolland** – novela - *Petr a Lucie* (protiválečná tematika)
- ❖ **Antoine de Saint-Exupéry** – *Malý princ* (filosofická pohádka)

„otcové“ **moderního románu** (*otevřený konec, potlačena dějovost, proud myšlenek postav, které nejsou přesně charakterizovány, více časových rovin*)

- Marcel Proust – *Francie - Hledání ztraceného času*,
- **James Joyce** *Odysseus* (napsáno jednou větou – jeden den, je to paralela k Homérovu eposu)

c) DRAMA

G. B. Shaw – *Pygmalion* (...proměna...)

ČTVRTÝ ROČNÍK

Literární směry v současné světové literatuře – od 50. let 20. století

Existencialismus

- * v literatuře především po 2. sv. válce ve Francii
- * jedinec vnímá svět subjektivně, podle svého
- * svět je pro něj nepřátelský, nerozumí mu, proto pocítuje úzkost
- * člověk žije proto, aby zemřel, smrt je jediná jistota, kterou má, a k ní se celým životem přibližuje
- * svoji existenci si člověk uvědomuje v „mezní“ situaci (velké teplo, velká bolest, neobvyklá situace...)
- * je ale svobodný (nic horšího než smrt se mu stát nemůže), proto si může vybrat, čím se ve svém životě bude zabývat, je za svůj život odpovědný
- * **A. Camus** – *Cizinec* (vypravěč zabil Araba, odsouzen k trestu smrti, protože neplakal na pohřbu matky, ich-forma), *Mor* (městečko v Alžíru, morová epidemie, uzavřeno, paralela s nacismem, typická mezní situace)
- * **J. P. Sartre** – *Zed'* (Španělsko před 2. sv. válkou, hrdina čeká na popravu, „vyzradí“ fašistům, kde se skrývá jeho spolubojovník – márnice, protože ví o jeho jiném úkrytu – ale spolubojovníka tam najdou a zastřelí)

Absurdní drama

- * polovina 50. let 20. století ve Francii
- * ovlivněno existencialismem
- * úzkost člověka, jeho osamocenost, neschopnost se dorozumět s ostatními lidmi, bezmoc
- * chybí děj, zápleтка
- * jednoduchá scéna
- * postavy nejsou charakterizovány
- * jazyk nemá sdělnou funkci – mezi replikami postav nejsou souvislosti, každý „mele“ to své

Friedrich Dürrenmat (*Návštěva staré dámy*), u nás absurdní dramatik **Václav Havel**

- * **S. Beckett** – *Čekání na Godota* (dva tuláci Vladimír a Estragon na cestě čekají na Godota – Boha, který změnil jejich život, ten ale nepřichází – beznaděj, bezvýchodnost)

Beatnici (zbitá generace)

- * Amerika, od 50. let 20. století
- * odmítají konzumní charakter společnosti, vysmívají se tradičním hodnotám (jako je bohatství, rodina, národní hrdost)
- * v 60. letech inspirovali hnutí hippies (odpor k válce ve Vietnamu)
- * nechťejí se zařadit do společnosti
- * hledají svobodu a otevřenost
- * provokativní témata – alkoholismus, drogová závislost, promiskuita, homosexualita, pobyt v psychiatrické léčebně, policejní represe

Ken Elton Kesey (*Vyhod'me ho z kola ven* – český překlad - *Přelet nad kukaččím hnízdem*),

- * **J. Kerouac** – *Na cestě* – autobiografický román (putování spisovatele napříč Amerikou, nespisovný jazyk – často argotické výrazy, technika „proudu vědomí“, na 75 metrů dlouhé roli toaletního papíru)
- * **A. Ginsberg** – *Kvílení* (v roli svědka líčí, co viděl na cestě Amerikou – zfetovanou a nepřizpůsobivou mládež, sexuální promiskuitu, zatýkání, umístování na psychiatrii), *Kadiš a jiné básně* (vyrovnává se se smrtí matky, popisuje její duševní chorobu, kadiš = židovská modlitba za mrtvé)

Vědecko-fantastická literatura (sci-fi)

- * rozvoj po roce 1945
- * fiktivní obraz lidské společnosti
- * čerpá z poznatků vědy a techniky
- * ukazuje možný negativní dopad rozvoje technických novinek na život člověka
- * klade otázku, zda se lidstvo samo nezničí
- * vynálezy mohou být zneužity ke kontrole a ovládání člověka
- * většinou se odehrává v budoucnosti ve vesmírném prostoru
- * **A. C. Clarke** – (*Vesmírná odyseja*) – meziplanetární lety – Měsíc, Saturn
- * **R. Bradbury** - *Mart'anská kronika* (soubor povídek, kolonizace Marsu, výpravy na Mars začínají 1999, končí vylidněním planety po atomové válce 2026, lidé zničí vyspělou civilizaci Mart'anů), *451 stupňů Fahrenheita* (konzumní společnost, lidé ovládání prostřednictvím televizních pořadů, které jim nahrazují skutečný život)

* **I. Asimov** – *Já, robot* – (soubor povídek, hlavní hrdinka robopsycholožka Susan, která zkoumá odchylky v chování robotů, formuloval zde zákony robotiky – První zákon zní: Robot nesmí ublížit člověku nebo svou nečinností dopustit, aby mu bylo ublíženo.)

Fantasy literatura

- * vzniká od 30. let 20. století
- * děj se odehrává ve fiktivních civilizacích
- * většinou v minulosti (středověk)
- * boj dobra a zla, dobro vítězí a poráží protivníka – symbol zla
- * mytologické, fantastické a magické prvky

Terry Pratchett (série knih *Úžasná zeměplocha*)

* **J. R. R. Tolkien** – svět Středozemě, obyvatelé hovoří fiktivními jazyky, *Hobit* (Bilbo Pytlík se vydává na pout' za pokladem), *Pán prstenů* – trilogie (Společenstvo prstenu, Dvě věže, Návrat krále, odehrává se ve fiktivním světě Středozemě, hrdina hobit Frodo, vlastní Prsten moci, který chce se svými přáteli zničit, v knize je mapa Středozemě)

Antiutopie

- * žánr fantastické literatury
- * pesimistický obraz lidské budoucnosti
- * varuje před totalitními režimy
- * fiktivní obraz společnosti, která se vyvíjí nesprávným směrem, má základní nedostatky – omezování osobní svobody
- * občané obvykle utiskování politickým systémem
- * **G. Orwell** – antiutopie - *1984* (děj v Oceánii řízené Stranou a Velkým bratrem, hl. postava – odvaha svobodně myslet, popsány principy fungování totalitní vlády, ke kontrole slouží i newspeak – fiktivní jazyk), *Farma zvířat* – zvířecí alegorie (farma pana Jonese, vyženou ho, chtějí vytvořit lepší společnost, prasata se začínají chovat jako lidé, vůdci Kuliš a Napoleon, Napoleon si cvičí psy jako tajnou policii, zahájeny politické procesy – paralela s Ruskem)
- * **W. Golding** – *Pán much* (po atomové válce skupina anglických chlapců z internátní školy evakuována letadlem, které se zřítilo nad Pacifikem, izolování na ostrově, bojují o přežití i o pozici ve skupině)

Postmodernismus

- * typický pro současné umění
- * objevuje se v Evropě na konci 20. století
- * reakce na to, že literatuře konkuruje televize, kino, počítače, internet
- * důsledek prolínání kultur
- * pluralita názorů, motivů a témat, ke všemu jsou jiné alternativy
- * děj se většinou odehrává v současnosti
- * odkazy na jiná literární díla
- * důraz kladen na příběh, často se prolíná sen se skutečností
- * **U. Eco** – *Jméno růže* (v opatství umírají mnichové, hledá se vrah, nakonec se zjistí, že zemřeli na otravu – Aristotelova Poetika)
- * **V. Nabokov** – *Lolita* (Humbert je sexuálně posedlý po své nevlastní dceři Lolitě, které je 12 let, ta ho vydírá a nakonec opustí s jeho „dvojníkem“, kterého Humbert po letech zabije – tím obrazně zabije sám sebe)
- * **E. Jelineková** – *Pianistka* (autobiografické prvky, Erika, učitelka hudby, žije se svojí matkou, která ji tyranizuje)

Magický realismus

- * typický pro latinskoamerickou prózu od 50. let 20. století
- * propojení nadpřirozena a reality
- * časté sny a halucinace
- * náměty z mytologie propojovány s realistickým příběhem
- * **G. G. Márquez** – *Sto let samoty* (rod Buendíů žije v městečku Macondo, na začátku jeho historie je incest, po 100 letech rod během apokalyptické bouře vymře)
- * **S. Rushdie** – *Satanské verše*

Reakce světové literatury na 2. světovou válku

USA

- ❖ **William Styron** – *Sophiina volba* (Polka, volí mezi tím, které dítě půjde v Osvětimi rovnou na smrt, nakonec v Americe páchá sebevraždu)

- ❖ **Joseph Heller** – *Hlava XXII* (kdo je blázen, nesmí bojovat, pokud si svůj stav uvědomuje, blázen není)
- ❖ **Norman Mailer** – *Nazí a mrtví* (válka v Tichomoří)

Anglie

- ❖ **Patrick Ryan** – *Jak jsem vyhrál válku* (humoristický román)

Kritika společnosti ve světové literatuře

Rusko

- ❖ **Alexandr Solženicyn** – *Souostroví Gulag* (z vlastních zkušeností popisuje fungování věznic v tehdejší SSSR, osud jednoho vězně od zatčení přes vyšetřování, „soud“, transport, tábor a vyhnanství)

Poválečné drama

USA

- ❖ **Tennessee Williams** - *Tramvaj do stanice Touha* (psycholog. drama, vrchol americké dramatické tvorby; analýza krutého zhroucení iluzivních představ o minulosti, které vedou k sebeklamu; krutost, hrubost, násilí, brutalita – ničení lidských tužeb a nadějí) *Kočka na rozpálené plechové střeše*

Současná česká literatura

a) poezie

Skupina 42

- vznik 1942, téma velkoměsta, volný verš, sepětí výtvarné a literární tvorby – **J. Kolář** (*Prometheova játra*, výtvarník - koláže), **J. Kainar** (*Stříhali dohola malého chlapečka*)

Skupina Květen

- kolem stejnojmenného časopisu, vznik 1955, poezie všedního dne, **M. Holub** (mikrobiolog, *Denní služba*)

„nezařazení básníci“

- ❖ **Jan Skácel** – zakázaný autor (*Hodina mezi psem a vlkem*) venkovské prostředí (Morava)
- ❖ **Jiří Orten (Ohrenstein)** (židovský původ)

b) drama

- divadla malých forem – Semafor, Studio Y, Divadlo Járy Cimrmana
- **Josef Topol** – *Konec masopustu* (poslední sedlák odmítá vstoupit do družstva, masopustní průvod, jeho syn maska v rakvi, večer zábava, ráno syn nalezen mrtvý, zabil ho sok v lásce),
- **Václav Havel** – *absurdní divadlo, Audience* (v pivovaře, Ferdinand Vaněk – autor), *Vernisáž* (manželská dvojice předvádí disidentovi, jak se mají dobře)

Zdeněk Svěrák – Ladislav Smoljak – *divadlo Járy Cimrmana*, mystifikace diváka, vždy seminář o J. C. a hra, herci pouze muži - *Akt, Vyšetřování ztráty třídní knihy, Dobyť severního pólu, Afrika, České nebe...*

c) próza

budovatelský román

- 50. léta, témata – budování socialismu, stavby mládeže, osidlování pohraničí, **V. Řezáč**

Rozdělení literatury po roce 1968

- oficiální autoři

Vladimír Páral – tvorba se odehrává většinou v prostředí severočeských chemiček, témata – stereotyp a konzumní zaměření lidského života – *Soukromá vichřice, Milenci a vrazi*,

Ota Pavel (Otto Popper) – původně novinář (*Dukla mezi mrakodrapy*), židovský původ, psychická nemoc, *soubory povídek - Smrt krásných srnců, Zlatí úhoři*

Ladislav Fuks – homosexuál – cítí se stejně „vykořeněný“ jako jeho židovští spolužáci – píše často o období 2. sv. války, *Spalovač mrtvol* (pan Kopfrkingl zabíjí své blízké), *Pan Theodor Mundstock* (připravuje se na pobyt v Terezíně, nakonec nesmyslně umírá při přecházení ulice cestou na seřadiště Židů)

- neoficiální, tj. zakázaní autoři
- jejich díla vydávána **samizdatem** (přepisováno přes kopírák, samizdatová edice Petlice L. Vaculík)

Ludvík Vaculík – manifest *Dva tisíce slov*, *Český snář* (deníkové záznamy, skutečné postavy)

Arnošt Lustig – Žid, hlavní téma – Terezín, koncentrační tábory (sám je přežil), hlavní hrdinky většinou ženy - *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* (vzepře se, zastřelí dozorce, umírá), *Nemilovaná* („prostitutka“ v Terezíně),

- nebo v exilových vydavatelstvích (Sixty-Eight Publishers – manželé Škvorečtí, Kanada)

Josef Škvorecký – hlavní hrdina Danny Smiřický (autobiografické prvky), *Zbabělci* (konec války), *Tankový prapor*, *Prima sezóna* (soubor povídek), *Příběh inženýra lidských duší*, detektivky – *Hříchy pro pátera Knoxe*

- emigrace

- **Pavel Kohout** – v 50. letech píše budovatelskou poezii, próza - *Katyně*, *Hodina tance a lásky* (Terezín), *Konec velkých prázdnin* (o českých emigrantech)

- **Milan Kundera** – dnes píše francouzsky a do češtiny jsou díla překládána, *Žert* (text na pohlednici, po letech se hl. hrdina pomstí), *Valčík na rozloučenou* (otázka emigrace), *Nesnesitelná lehkost bytí* (období 60. a 70. let., Pražské jaro, emigrace)

- **Karel Kryl** – písničkář (*Bratříčku zavírej vrátka*)

Bohumil Hrabal – (díla vydávána oficiálně, samizdatem, v exilu) svérázné postavy vymykající se průměru, nepřetržitý tok vyprávění (pábitelé/pábení). *Ostře sledované vlaky* (konec druhé sv. války, žel. stanice, Miloš Hirma – po prvním sexuálním nezdaru se pokusí o sebevraždu, umírá při sabotážní akci) *Obsluhoval jsem anglického krále* (osudy číšníka a hoteliéra, Jan Dítě, politické zvraty 1. poloviny 20. st. - první republika, okupace, osvobození, komunismus) *Postřižiny* (vzpomínky na dětství strávené v nymburském pivovaru) *Slavnosti sněženek* (chatová oblast Kersko, dva myslivecké svazy se hádají o zabitého kance)

